

*В.П. ТИХИЙ,
академік Національної академії правових наук України, доктор
юридичних наук, професор, Віце-президент Національної академії
правових наук України, Керівник Київського регіонального наукового
центру НАПРН України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОВНОВАЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України вирішує не тільки питання, передбачені ст. 147 та 150 Конституції України, але інші не менш важливі конституційно-правові питання. Тому ч. 2 ст. 147 Конституції України необхідно доповнити положенням про те, що Конституційний Суд України здійснює і інші повноваження, визначені Конституцією України, а у ст. 150 Конституції України вказати, що він (Конституційний Суд України) надає висновки у передбачених Конституцією України випадках.

Конституційний Суд України вирішує конституційно-правові питання. Відповідно до Конституції України юрисдикція (повноваження) Конституційного Суду України визначаються тільки Конституцією України. Законом України визначається лише порядок організації і діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ (ст. 153 Конституції України). В зв'язку з цим є неконституційним положення ст. 3 Закону України «Про Конституційний Суд України» про те, що повноваження Конституційного Суду України визначається і цим Законом.

Відповідно до ст. 103 Конституції (Основного Закону) України 1978 р. (із змінами і доповненнями) Конституційному Суду України і Верховному Суду України належало право законодавчої ініціативи. Практика показала, що при здійсненні цього права Верховний Суд України ставав безпосереднім учасником законодавчої процедури і повинен був разом з Верховною Радою України нести відповідальність за конституційність прийнятих зако-

нів. При наданні права законодавчої ініціативи Конституційному Суду України та Верховному Суду України вони стають порушниками конституційного принципу поділу влади. Інтереси верховенства права, захисту прав і свобод людини і громадянина, авторитету, незалежності, безсторонності і неупередженості суду свідчать про неможливість надання права законодавчої ініціативи Конституційному Суду України і Верховному Суду України.

Певною мірою суперечливим є положення ч. 2 ст. 137 Конституції України, яка передбачає право Президента України з мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України на їх зупинення з одночасним зверненням до Конституційного Суду України лише щодо їх неконституційності.

В той же час до повноважень Верховної Ради України належить дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України (п. 28 ч. 1 ст. 85 Конституції України).

З цього випливає, що Конституційний Суд України в цих випадках вирішує питання як конституційності, так і законності актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. В той же час незаконними акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим можуть визнаватися і судами загальної юрисдикції.

Конституційний Суд України не вправі перевіряти конституційність положень чинної Конституції України ні за якими параметрам і вони не можуть бути визнані неконституційними. Проте Розділ XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України встановлює порядок внесення змін до Конституції України і передбачає певні обмеження при внесенні змін до неї. Тому об'єктом перевірки Конституційного Суду України є не тільки законопроекти про внесення змін до Конституції України (ст. 159 Конституції України), але й закони про внесення змін до Конституції України.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ч. 1 ст. 5 Конституції України), тобто в Україні вся влада належить народу (Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 р. по справі № 1-5/2005 про здійснення влади народом). Влада народу є первинною, єдиною і невід'ємною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення, зокрема, через референдуми, результати яких є обов'язковими. Тому не можуть бути об'єктом перевірки Конституційного Суду України закони прийняті всеукраїнськими референдумами. Але правові акти Верховної Ради України та акти Президента України, прийняті відповідно до їх повноважень про призначення референдуму є об'єктами перевірки Конституційного Суду України.

За радянською системою влади, виходячи з формального верховенства вищого представницького органу, наділеного також формально всією повнотою державної влади, право офіційного (владного) тлумачення Конституції та законів належало Верховній Раді. Конституція України закріпила розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст. 6) і з відання Верховної Ради України право офіційного тлумачення Конституції та законів України передала до самостійних повноважень Конституційного Суду України (ч. 2 ст. 147, п. 2 ч. 1 ст. 150), який визнала єдиним органом конституційної юрисдик-

ції України (ч. 1 ст. 147). Офіційне тлумачення Конституції та законів України є виключною прерогативою Конституційного Суду України і самостійним напрямом його діяльності. Про це свідчить не тільки ч. 2 ст. 147 та п. 2 ч. 1 ст. 150 Конституції України, але й п. 6 розділу XV Перехідних положень Конституції України, згідно з яким Верховна Рада України мала право здійснювати тлумачення законів лише до створення Конституційного Суду України.

Збереження за Верховною Радою України функції офіційного (автентичного) тлумачення (роз'яснення) Конституції України та законів України не тільки створювало б небезпеку внесення змін у зміст цих нормативно-правових актів з метою надання їм зворотної дії, але й позбавляло б остаточності рішення судів, вело б до їх перегляду та скасування, підривало б стабільність законодавства, робило б парламент суддею у своїй (власній) справі, чим порушувало б цей загальновизнаний принцип. Якщо Верховна Рада України має намір створити нові правові норми, то вона може це зробити з допомогою прийняття закону. При незгоді парламенту з рішенням Конституційного Суду України про тлумачення тих чи інших положень закону, він може внести до нього поправки, щоб зробити його більш чітким чи зовсім по-іншому, але відповідно до Конституції України, врегулювати ті чи інші суспільні відносини.

Тлумачення Конституції та законів України, як і інших норм права, це функція суду. Адже застосування норм права неможливе без їх тлумачення. При цьому суди, розглядаючи і вирішуючи конкретні судові справи, здійснюють офіційне казуальне тлумачення норм права і вироблюють однозначну прецедентну практику застосування права.

Тлумачення завжди є більш виваженим, зрозумілим і переконливим з урахування конкретного фактичного матеріалу, стосовно конкретних питань. Зміна суспільства і відповідно законодавства веде і

до змін прецедентів. Може виявитись, що попередній прецедент є недійсним або неправдивим. Але його скасування вимагає від судів обґрунтування нового, який відповідає сучасному реальному розвитку суспільства. При застосуванні прецедентів виключається зворотня дія нормативно-правових актів.

На наш погляд, принципи правової, демократичної держави, верховенство права, гарантування захисту прав і свобод людини і громадянина виключають офіційне нормативне тлумачення законів. Інше вирішення цього питання порушує принцип незалежності суддів гарантований Конституцією і законами України (ч. 1 статті 126), судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише

закону (ч. 1 статті 129). Тому необхідно внести відповідні зміни в Конституцію України і позбавити Конституційний Суд України повноважень офіційного (нормативного) тлумачення законів України.

Одночасно необхідно надати Конституцією України фізичним і юридичним особам право на звернення до Конституційного Суду України щодо неконституційності законів. В протилежному випадку позбавлення Конституційного Суду України повноважень з офіційного (нормативного) тлумачення законів автоматично скасовує право фізичних і юридичних осіб на звернення до Конституційного Суду України за захистом своїх конституційних прав і свобод шляхом офіційного тлумачення законів України.

О.С. ЗАХАРОВА,
*кандидат юридичних наук, доцент,
проректор Академії адвокатури України*

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ У ЦИВІЛЬНОМУ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Цивільним процесуальним правом регулюється здійснення правосуддя в цивільних справах, тобто визначається порядок судового захисту матеріального права, забезпечується обов'язковість норм матеріального права, їх примусове здійснення у випадках невиконання та визнання при оспорованні. Регламентуючи діяльність суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, норми цивільного процесуального права забезпечують умови, які дозволяють суду повно і об'єктивно з'ясувати дійсні обставини справи, права і обов'язки сторін і на підставі цього правильно застосовувати норми матеріаль-

ного права, правильно вирішувати справу по суті. Саме тому в теорії цивільного процесуального права зазначається, що чим повніше деталізується діяльність суду, чим повніше регламентуються права і обов'язки учасників процесу, чим більше гарантій здійснення правосуддя тим краще можуть бути виконані завдання суду щодо охорони суб'єктивних прав [4, 97].

Одним із видів гарантування здійснення процесуальної діяльності є застосування заходів процесуального примусу. Відповідно до ч. 1 ст. 90 ЦПК України заходами процесуального примусу є встановлені процесуальні дії, що застосовуються судом до